

Homer: una vida de llegenda

Adrià MARTÍN DOMINGO
Universitat de Barcelona

Malgrat tots els dubtes i reticències que genera la figura d'Homer, conservem de l'antiguitat manta descripció biogràfica d'escàs valor històric, però no pas gens menyspreable. A continuació repassarem alguns dels elements més destacables d'aquesta tradició biogràfica.

La qüestió d'antuvi més transcendental és la naixença i la mort del poeta. Si bé el relat de la seva mort és força clar i unànime, el naixement implica nombroses variants. La versió més corrent ens situa a Esmirna, a la vora del riu Meles; l'episodi que ens n'informa parteix del fet que el mateix Homer ignora on va néixer i visita l'oracle de Delfos per esbrinar-ho. Conservem dues versions de la resposta:

Hi ha una illa, Ios, pàtria de la teva mare, que al morir
t'acollirà. Però de l'enigma dels xicots, guarda-te'n!
¿Cerques una pàtria? Terra de la mare tens, no pas del pare.
La ciutat materna és una illa, dellà de l'ampla Creta,
de la terra de Minos no pas a la vora –ni tampoc molt lluny.
El teu destí és de finir allí la vida, quan de la boca
d'uns nois sentis, i no el compreguis, el cant de mal
comprendre, dit amb revesses paraules.
Feliç i malaurat: per a ambdues sorts vares néixer.
A tu, la vida et fa dos destins: l'un et priva
dels sols bessons; l'altre et fa igual als déus,
en la vida i en la mort. Un cop mort, encara més a recés de vellúria!
Pseudo-Plutarc, *D'Homer I*, 4. Trad. de Pòrtulas 2008: 321.

En primer lloc, l'oracle ens fa saber que la mare prové d'Ios, mentre l'origen del pare és més incert. A partir d'aquí, es pot concloure que Homer seria un fill il·legítim i que la seva mare –que és anomenada Creteida o Criteida– finà a causa del part o poc després. És notable que, essent el pare obscur, tampoc és usual que Homer tingui descendència masculina, potser per la noció que la poesia no és hereditària i que l'eventual successor d'Homer havia de partir, com ell, des de zero.

De tota manera, l'esquema bàsic de la naixença d'Homer és, doncs, que fou fill d'una dona extraviada prenyada d'un pare sovint desconegut i, per consegüent, identificat amb diversos personatges en funció de determinats interessos. Així, per exemple, Èfor de Cumes, en un intent per vincular Homer amb Cumes i, de pas, també amb Hesíode, parla de tres germans: Apel·les, Mèon i Dios. Dios és el futur pare d'Hesíode; Apel·les té, com a filla, en finar, Creteida, que serà violada per Mèon, el qual casa la noia amb un tal Femi d'Esmirna, a fi d'amagar la falta, i així arribem al naixement d'Homer vora el Meles d'Esmirna.

D'altra banda, tenim les versions que hi fan intervenir la divinitat. Aristòtil, segons Pseudo-Plutarc (I, 3), conta que Creteida és violada, en aquest cas, per un dimoni «dels que participen en els cors de les Muses»; tot seguit és raptada per uns pirates i finalment arriba a mans de Mèon, ací rei dels lidis, llavors senyors d'Esmirna, i dona a llum com a esclava. Algunes versions fan remuntar el llinatge d'Homer fins a Orfeu, el mític cantaire enartador. Segons altres, el pare podria ser el mateix riu Meles, o àdhuc Telèmac, el fill d'Odisseu, mentre una de les alternatives a Creteida és Metis (és a dir, la deïficació de la intel·ligència, l'astúcia).

Quant a la mort, l'altre cap dels oracles, Homer havia de morir just a l'illa d'on provenia la seva mare, arran de la incapacitat per resoldre l'endevinalla que li proposen uns pescadors. L'enigma és el següent —pres també de Pseudo-Plutarc (I, 4) amb traducció de Pòrtulas (2008: 323)—: «El que hem atrapat, ho hem deixat; el que no hem atrapat, ho portem a sobre». Això és el que responen els pescadors quan Homer els pregunta què feien; el sentit d'aquests mots és prou banal: s'espollaven, perquè aquell dia no pescaven res. És interessant que Heràclit d'Efes, el conegut filòsof, emprará l'anècdota per desacreditar Homer (vegeu el fragment 22 B 56 DK = 21 Marcovich), ço que ens demostra, demés, que la rondalla existia en època arcaica.

La resta del segon oracle ens diu pràcticament el mateix que l'*Odissea* conta de Demòdoc, l'aede dels feacis, al cant vuitè (*Odissea*, VIII 62ss.). És una polarització convenient al fet que una mateixa terra li representi alhora naixença i mort. La ceguesa, altrament, és un tret molt lligat a Homer amb diverses lectures. D'una banda, en època arcaica el cant devia ser una de les poques professions accessibles als invidents. D'una altra, existeix la noció que la manca de sentit extern agusa la visió interior, que comporta una capacitat de veure més enllà. Finalment, des d'un punt de vista més retòric, l'orbetat serveix per emfasitzar el do extraordinari de la Musa. En aquesta direcció, els darrers versos celebren aquest do que el farà immortal.

Després de donar compte dels oracles, cal tractar el nom d'Homer, sempre des de la perspectiva dels antics, del que ens diu la llegenda homèrica. Se'ns explica que

el seu nom original, l'imposat per la mare, fou Melesígenes, que significaria «nascut a la riba del riu Meles», de manera que «Homer» seria un sobrenom que adoptà a partir d'un cert punt. Els antics atribuïen principalment dos sentits al nom «Homer». O bé significaria «el cec» en dialecte de Cumes, car així l'anomenaren els seus habitants quan el rebutjaren; o bé «ostatge», en grec ὄμηρος (*hómeros*), atès que ell o el seu pare foren lliurats com a tals a un rei o a una vila rival, sense ésser-ne clara la finalitat; totes dues, endemés, es contaminen.

Ara que ja en tenim l'origen, la fi i el nom, repassem la seva activitat, la vida que suposadament menà el bard. Segons la *Vita* de Pseudo-Heròdot, Homer fou primer un mariner, després mestre d'escola, però sobretot, és clar, un poeta itinerant. En els seus vagareigs, perd la vista a Colofó i a Quios compon la *Iliada* i l'*Odissea*, afirmant l'important lligam amb l'illa; és remarcable que no arriba a calcigar la Grècia pròpia. Pel camí, es troba persones amb qui contreu deutes que pagaria donant-los un paper a les seves obres: així l'aede Femi s'escau que és un mestre d'escola, el vell itaquès Mèntor —el tutor de Telèmac—, un bon hoste de Mentès, príncep dels tafis a Homer (*Od.* I, 96 i ss), ací navegant acabalat. També trobaria enemics, com Testòrides de Focea, que l'enganyà per apropiari-se d'alguns poemes menors; Homer el perseguirà fins a Quios i així que arriba a l'illa, Testòrides desapareix. A Samos troba Creòfil, que apareix com a companyó i deixeble seu, de vegades gendre o fins mestre; també va ésser poeta i creà escola, els anomenats creofileus de Samos.

Totes les dades i contalles anteriors les comencem a trobar del segle VI aC ençà. Les notícies que els autors arcaics refereixen a propòsit d'Homer abans del s.VI aC, com afirma Pòrtulas (2008: 425), «són imprecises, erràtiques i infreqüents, si no és que manquen totalment». És en el segle susdit que la invenció d'Homer es dugué a terme, ho veiem amb testimonis com els de Xenòfanes de Colofó i Heràclit d'Efes, aquest darrer ja citat. Són referències que volen atacar un cert tipus de poesia —la seva visió dels déus— que s'ha fet popular. I per tal de desacreditar-la, els convenia la idea d'un autor concret; així esclaten les polèmiques a partir de les quals naixerà Homer. D'aquest punt endavant trobem al·lusions clares i, fins i tot, cites de l'Homer que reconeixem.

Aquest Homer és, en resum, un home de posició social precària, un rodamon que en els seus viatges va afrontant un seguit de reptes dels quals sempre es desix, enigmes que resol a força d'enginy i ell mateix compon poesies i apotegmes; com hem vist, la mort li sobrevé quan es mostra incapaç de solucionar una endevinalla, quan ja ha perdut la capacitat d'improvisar, és a dir, la seva tècnica poètica.

Hem revisat, per concloure, alguns dels múltiples aspectes que presenten les suposades vides d'Homer, per què ens hi referim en plural, entrellucant el conjunt gairebé inabastable de variacions que formen la llegenda homèrica. Les biografies antigues no ens ajudaran a esbrinar la realitat històrica del personatge, però sí que ens forneixen de la imatge que els grecs construïren entorn del poeta, dels seus atributs en l'imaginari col·lectiu hel·lè, de la recepció que feren de la poesia que se li atribueix, etc. Car, insistim, abans que una invenció, constitueix tot un mite que, endemés, no és pas tan tardà com hom podria suposar.

BIBLIOGRAFIA

PÒRTULAS, Jaume (2008): *Introducció a la Iliada: Homer, entre la història i la llegenda*, Barcelona, Editorial Alpha.

RAMOS JURADO, Enrique Ángel (2008): *Pseudo Plutarco, Sobre la vida y la poesía de Homero*, Madrid, Editorial Gredos.

RIBA, Carles (2001): *Homer, L'Odissea*, Barcelona, Edicions de la Magrana.